
Criminografie en methodologie

Constructie van een vragenlijst 'houding van de bevolking ten aanzien van justitie'

1. PROBLEEMSTELLING

Gedurende de afgelopen tien jaar is ons land in toenemende mate beroerd door gebeurtenissen binnen de wereld van justitie, zowel op het vlak van de strafrechtsbedeling als op dat van de burgerlijke rechtsbedeling.

De hervormingsdrift van de wetgevende en uitvoerende macht om het recht en de justitie drastisch aan te passen aan de noden van de 21e eeuw wordt vaak gelegitimeerd op basis van de vermeende 'wensen en verzuchtingen' vanuit de bevolking (HUYSE & VERDOODT, 1999). Deze auteurs stellen dat dit opmerkelijk is, omdat ons land tot op heden geen enkel betrouwbaar instrument kent om op herhaalde wijze inzicht te verwerven in de meningen en houdingen van de bevolking ten aanzien van justitie. Directe vormen van communicatie of intermediaat met politici of beleidsverantwoordelijken waren er tot dusver niet en indirecte vormen, zoals de spreekbuis van de media, zijn hoogst discutabel. In het buitenland werden al eerder dergelijke instrumenten ontwikkeld.¹

Naar aanleiding van hogervermelde problematiek wordt op vraag van de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden (D.W.T.C.)² een onderzoek uitgevoerd waarbij de ontwikkeling van een recurrent meetinstrument centraal staat. Dit meetinstrument moet toelaten op een wetenschappelijk verantwoorde wijze informatie te verzamelen over de houding van de bevolking ten aanzien van justitie.

2. ONTWIKKELING VAN EEN THEORETISCH MODEL

In functie van de ontwikkeling van een theoretisch model werd een literatuurstudie uitgevoerd. De literatuur werd gescreend op factoren die mogelijk de houding ten aanzien van justitie kunnen beïnvloeden. Dit leverde tal van factoren op die vervolgens in zes categorieën werden ondergebracht: media, politiek, persoonlijkheidskenmerken, sociodemografische kenmerken, kennis van justitie en ervaringen met justitie.³ Op basis van de literatuur kon geen uitsluitend worden geboden over de richting van de relaties tussen de factoren waardoor in het model uitgegaan wordt van wederkerige relaties (zie *figuur 1*). Daarnaast werden de concepten houding (attitude) en justitie gedefinieerd. Het concept 'houding' wordt gedefinieerd als "een geheel van neigingen, gevoelens, vooroordelen, vooropgezette noties, ideeën, bekommernissen, bedreigingen en overtuigingen aangaande een attitudeobject" (THURSTONE in BILLIET, 1990). Een andere definitie die daarbij aansluit luidt "een houding is een geneigdheid van het individu om een symbool, object of aspect van zijn wereld te evalueren op een gunstige of ongunstige wijze" (KATZ in BILLIET, 1990). Deze opvatting stelt verder dat het concept attitude bestaat uit drie componenten: de cognitieve component (overtuigingen, opvattingen), de affectieve component (emoties, gevoelens) en de gedragsmatige component (bereidheid tot stellen van gedrag).⁴ De term justitie dekt een ruime lading die volgens PARMENTIER (1997) kan worden gevat door de volgende vier aspecten: de instituties, de actoren, de procedures en het beleid.

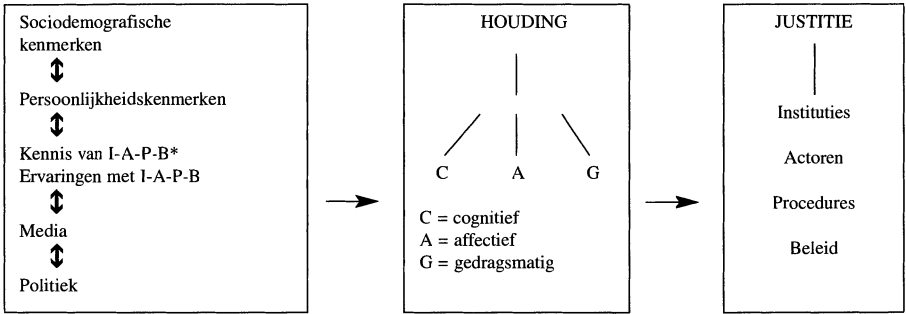
1. Voor een overzicht, zie PARMENTIER, 1997.

2. Zie ook www.belspo.be

3. Zie o.m. VAN DIJK, 1985; OCQUETEAU & DIAZ, 1981, 1990; FAGAN, 1987; FLANAGAN & LONGMIRE, 1995; CRESPI, 1997; HENDERSON & CULLEN, 1997.

4. Zie ook J. BILLIET, G. LOOSVELDT en L. WATERPLAS (1990).

Figuur 1: conceptueel model

* I = instituties, A = actoren, P = procedures, B = beleid

Bovenstaand theoretisch model werd vervolgens als uitgangspunt gebruikt voor een bevraging van de houding van burgers⁵ ten aanzien van justitie middels focusgroepinterviews (MORGAN, 1998), en een bevraging van justitieel personeel (parajustitiële medewerkers en zittende en staande magistratuur) middels 'face à face'-interviews⁶ (KVALE, 1996). Deze bevraging was bedoeld om na te gaan of het theoretische model alle voornaamste determinanten bevatte enerzijds en om ideeën op te doen voor haalbare vragen en verwoordingen anderzijds. De voornaamste conclusie uit de interviews met burgers is dat de kennis met betrekking tot het functioneren en de functionarissen van justitie zeer beperkt is. Zo is bijvoorbeeld het parket beperkt tot "de mensen die ter plaatse komen in geval van een dodelijk verkeersongeval". Dit stelde het begeleidingscomité voor tal van keuzes waarvan de meest essentiële kort wordt aangehaald. Enerzijds is het uiteraard interessant om de houding te kennen ten aanzien van specifieke componenten van justitie (b.v. nieuwe ontwikkelingen zoals het snelrecht) maar door een gebrek aan kennis kan men twifelen aan de 'validiteit' van de antwoorden op specifieke componenten. Een algemene bevraging levert echter weinig hanteerbare ankerpunten voor beleidsbeslissingen. In het algemeen kon echter ook worden geconcludeerd dat het rudimentaire theoretische model voldeed om alle elementen die de houding mee kunnen beïnvloeden te vatten. Ten slotte was het verzamelde materiaal tevens een belangrijke bron van informatie voor het genereren van items.

3. CONSTRUCTIE VAN EEN VRAGENLIJST

Van bij aanvang werd beslist om een bevraging te doen van een representatief staal van de Belgische bevolking middels een computerondersteunde telefonische vragenlijst. Deze keuze is het gevolg van de optie om voor een instrument te kiezen dat op herhaalde basis kon worden afgenomen met inachtneming van de prijs-kwaliteitverhouding. De telefonische afname impliceert dat de bevraging beperkt moet blijven tot een duur van maximaal 30 minuten. Verder bestaat het risico dat bepaalde groepen ondervertegenwoordigd zijn in de steekproef omdat deze betrokken wordt op basis van de beschikbaarheid van een vaste telefoon.

3.1. Item pool en vragenlijst

De ontwikkeling van een item pool van relevante vragen voor de meting van de houding van de bevolking ten aanzien van justitie werd op vier peilers gebaseerd: het theoretisch model, een screening van 28 onderzoeken⁷ op relevante vragen, suggesties vanuit de interviews en suggesties vanuit het begeleidingscomité.

Dit leidde tot een vragenlijst bestaande uit 4 luiken (figuur 2): een algemeen luik, een burgerrechtelijk luik, een strafrechtelijk luik en een luik inzake achtergrondkenmerken.⁸

Verder werd geopteerd om enkel de cognitieve component van de houding te bevragen, aangezien de affectieve en gedragsmatige component

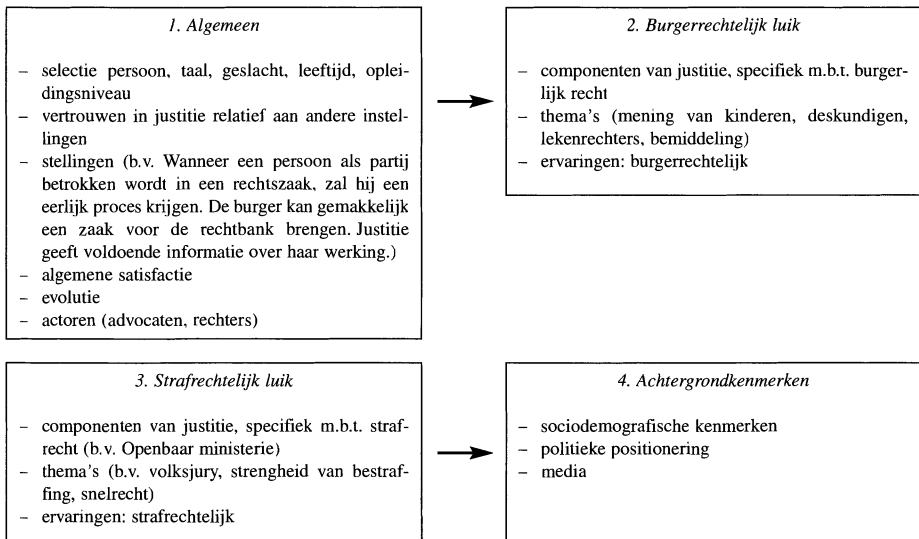
5. Er werden drie groepen van ongeveer 8 burgers bevraged: burgers zonder ervaring met justitie, burgers met enkel strafrechtelijke ervaring, burgers met enkel ervaring in een burgerrechtelijke zaak.

6. De keuze voor 'face à face' voor het justitieel personeel werd vanuit pragmatische overwegingen. Het was immers onmogelijk om de respondenten op één moment en op korte termijn samen te krijgen omwille van drukke agenda's.

7. O.a. Y. BRILLON, "La confiance des Canadiens dans la justice pénale", *Canadian Journal of Criminology* 1985, 271-288 ; T.J. FLANAGAN & D.R. LONGMIRE, *Americans view crime and Justice. A national public opinion survey*, Thousand Oaks, Sage publications, 1995; H. GENN, *Paths to justice: what people do and think about going to law*, Oxford, Hart Publishing, University College London, The National Center for Social Research, Nuffield Foundation, 1999.

8. Deze bevatten een selectie van onafhankelijke variabelen uit het theoretisch model.

Figuur 2: 4 luiken van de vragenlijst

moelijk te meten zijn middels een vragenlijst (BILLIET, LOOSVELDT & WATERPLAS, 1984). Naast de bevraging van de houding wordt ook de tevredenheid bevroegd over justitie in het algemeen en over eigen ervaringen met justitie in het bijzonder. Bij de bevraging van achtergrondkenmerken wordt gevraagd naar het feitelijke consumentengedrag inzake media.

De antwoorden op opinie vragen zijn gevoelig voor de wijze waarop de vragen worden verwoord en voor de context waarin ze staan (BILLIET, 1990). Bijgevolg werd beslist om algemene vragen te laten volgen door de specifieke vragen. De algemene vraag is immers zeer gevoelig voor de vragen die eraan voorafgaan. Tevens begint de vragenlijst met gemakkelijke vragen om respondenten niet af te schrikken. Verder werd in de antwoordmogelijkheid 'geen mening' voorzien maar werd deze enkel aangebracht bij het begin van elk luik en niet bij elke vraag herhaald. Het voortdurende gebruik van de 'geen mening'-filter zal de respondent immers niet stimuleren om zich in te spannen om tot een substantieel antwoord te komen (BILLIET, 1990). Het middenalternatief wordt niet aangeboden. Op deze manier wordt het aanbieden van een vluchttroute voor de respondenten vermeden.

De antwoordcategorieën zijn steeds exclusief en exhaustief (b.v. akkoord, eerder akkoord, eerder niet akkoord, niet akkoord).

Van de eerste versie van de vragenlijst werd een equivalente versie (Nederlands/Frans) opgesteld.

3.2. Pretest

De pretest van de vragenlijst was tweeledig. Een eerste deel van de pretest betrof 50 'face to face'-interviews teneinde de verstaanbaarheid, de duidelijkheid van de vragen en de gehanteerde terminologie na te gaan. De bevraging van de inhoud en de vorm van de vragen alsook de vraagorde stonden aldus centraal. Bij de selectie van de respondenten voor de 'face to face'-interviews werden vier selectiecriteria gevolgd, met name woonplaats (respondenten van de verschillende provincies), de leeftijd, het opleidingsniveau en al dan niet contact met justitie. Door het hanteren van deze selectiecriteria werd gestreefd naar een zo groot mogelijke differentiatie inzake respondenten. Dit was van groot belang gezien de verstaanbaarheid en de duidelijkheid van de vragen maximaal dienden te zijn om bruikbaar te kunnen zijn voor een bevraging van de Belgische bevolking.

Het tweede luik van de pretest betrof telefonische interviews, waarbij gebruik werd gemaakt van het CATI-systeem (Computer Assisted Telephone Interview). Aan de hand van de cd-rom Belgium info-bel 2001 werden willekeurig 200 inwoners van België telefonisch aan de vragenlijst onderworpen. Deze interviews hadden tot doel de routing van de vragenlijst alsook de bruikbaarheid van de vragenlijst voor telefonische afname te testen.

Naar aanleiding van de bevindingen uit de pretest werd de vragenlijst op enkele punten aangepast. Er werden enkele items geschrapt omwille

van interpretatieproblemen (b.v. advocaten zoeken te vaak naar procedurefouten), het aanpassen van vragen b.v. het hergroeperen van vragen, enz. Dit resulteerde in een definitieve vragenlijst voor de dataverzameling. Omwille van de aanpassingen werd opnieuw de equivalentie van de Nederlandstalige en Franstalige vragenlijst nagegaan.

4. AFNAME EN RESULTATEN VAN DE VRAGENLIJST

Gedurende de maanden september-oktober 2002 werd de vragenlijst afgenomen bij een steekproef van 3200 mensen.⁹ De resultaten zullen worden voorgesteld op het internationale congres "Public Opinion and Administration of Justice" dat plaatsvindt van 25 tot 27 september 2003 te Leuven.¹⁰ Daarbij zullen ook de mogelijkheden en beperkingen op korte en lange termijn worden besproken. Het spreekt alleszins voor zich dat een eerste meting weinig tot geen ankerpunten voor het beleid zal aanreiken. Het ontwikkelde houdingsinstrument is bedoeld om in een opzet van herhaalde metingen en bijgevolg op basis van een vergelijking tussen meetmomenten knelpunten te detecteren, deze meer diepgaand te diagnosticeren om er vervolgens een plan van aanpak op te enten.

5. REFERENTIES

BILLIET, J., *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek: ontwerp en dataverzameling*, Leuven, Acco, 1990.

BILLIET, J., LOOSVELDT, G. en WATERPLAS, L., *Het survey-interview onderzocht. Effecten van het ontwerp en gebruik van vragenlijsten op de kwaliteit van antwoorden*, Leuven, Departement Sociologie, 1984.

BRILLON, Y. "La confiance des Canadiens dans la justice pénale", *Canadian Journal of Criminology*, 1985, 271-288.

CRESPI, I., *The public opinion process. How the people speak*, Londen, Lawrence Erlbaum Associates, 1997.

FAGAN, R.W., "Knowledge and support for the criminal justice system", *Criminal Justice Review* 1987, 27-33.

FLANAGAN, T.J. en LONGMIRE, D.R., *Americans view crime and justice. A national public opinion survey*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1995.

GENN, H., *Paths to justice: what people do and think about going to law*, Oxford, Hart Publishing, University College London, The

National Center for Social Research, Nuffield Foundation, 1999.

HENDERSON, M.L., CULLEN, F.T. et al., "The impact of race on perceptions of criminal justice", *Journal of Criminal Justice* 1997, 447-462.

HUYSE, L. en VERDOODT, A., "Naar nieuwe vormen van intermediaat tussen bevolking en justitie", in B. VAN DONINCK e.a., *Het recht op het rechte pad?*, Antwerpen, Maklu, 1999, 167-206.

KVALE, S., *Interviews: an introduction to qualitative research interviewing*, Thousand Oaks, Sage, 1996.

MORGAN, D.L., *The focus group guide book*, Thousand Oaks, Sage, 1998.

OCQUETEAU, F. en PEREZ-DIAZ, C., *Justice pénale, délinquances, déviances. Evolution des représentations dans la société française*, Parijs, Centre de Recherches sociologiques sur le Droit et les Institutions Pénales, 1989.

OCQUETEAU, F. en PEREZ-DIAZ, C., "Public Opinion, crime and criminal policies in France", *Penal Issues: Research on crime and justice in France* 1990, 7-9.

PARMENTIER, S., *De verwachtingen van de burgers ten aanzien van justitie. Een selecte inventaris van bestaand onderzoeksmateriaal in binnen-en buitenland*, onuitg., Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1997.

ROBERT, P. en FAUGERON, C., *La justice et son public: les représentations sociales du système pénal*, Genève, Masson, 1978.

VAN CAMPENHOUDT, L. en CARTUYVELS, Y., *La justice en questions. Concept d'enquête sur les attentes des citoyens à l'égard de la Justice*, Brussel, Facultés Universitaires Saint-Louis, 1999.

VANDERHALLEN, M., VERVAEKE, G., PARMENTIER, S. en GOETHALS, J., *Enquête: "houding van de bevolking ten aanzien van justitie". Aanvangsverslag*, onuitg., Leuven, 2001.

VANDERHALLEN, M., VERVAEKE, G., PARMENTIER, S. en GOETHALS, J., *Enquête: "houding van de bevolking ten aanzien van justitie". Tussentijds rapport*, onuitg., Leuven, 2001.

VAN DIJK, J.J.M., "Criminaliteitsbestrijding en de openbare mening", *Justitiële verkenningen*, 1985, 5-24.

M. SINTOBIN, M. VANDERHALLEN, G. VERVAEKE, S. PARMENTIER, J. GOETHALS*, P. BIREN, R. DOUTRELEPONT, A. LEMAÎTRE EN G. KELLENS**

9. Telefoonnummers verbonden met bedrijven en vrije beroepen werden niet in de steekproef opgenomen. Bij gezinnen werd gevraagd naar de persoon ouder dan 16 jaar die eerst jarig werd.
10. Voor meer info verwijzen we graag naar de website: <http://www.law.kuleuven.ac.be/poaj>

* Faculteit Rechtsgeleerdheid, afd. Criminologie, K.U.Leuven, België.
** Université de Liège.